

<i>روزنامه کثیرالانتشار سراسری ارگ</i>	
	
* دوشنبه	* ۱۳۹۹
* ۳ آذر	* ۲۰۲۰
* ۲۳ نوامبر	* ۱۴۴۲
* ربیع الثانی	
* سال: سی و یکم	
* شماره (سای):	۵۰۹۰
* اوتوزیریتیجی ایل	
* صفحه ۶	
ادیات	

دستور زبان

تور کجه دیل بیلگیسی(۲)

«**دکتر حسین محمدزاده صدیق**

گنجن سایى نین آردی
دلچیلر، دبلری تانینا ایچون بو ایکی تملی،
لرینده اساس نولجو ایتیش و یتر اوزه‌رینده کی
دبلری اوج قوهوم بؤلگوسونه بؤلموشلر:

۱.تک هجالی دیلر
بو دیلرده هر سؤزجوک بیر هیجادیر و هر آنلام ایچونده هر سؤزجوک واردیر.
سؤزجوکلر، چکیم، بوکوم و اک آلماقدان اوزاقدیلازلار.
جمله‌نی قوران، بیر نجه چکیمیز و بوکومسوز سؤزجوکلردیر کی جمله نی ده چکیمسیز و بوکومسوز حالا گتیریر.
بو دیلر آراسیندان، چینجه، ویتنام دیلی، جاوا دیلی، تبت دیلی، بورما، سیام دیلی و آفریقادا یاشایان بیر چوخ دیلر، اوجمه‌دن باتودیلرینی آد آپارماق اولار.

۲. بؤکوملو دیلر
بو دیلرده هر سؤزجوگون بوکولدوگو یا ترکیب تامیاسی ایله یئنی سؤزجوک یاراتیر. بوکوملو دیلرر ایکیه ایلریلازلار:

(الف) ناقص بوکوملو دیلر
بو دیلرده بیر آز چکیم اولدوغو ایچون، بوکوم (ترکیب) و چکیم (تصرف) بیلرلیکده گئزجک‌له‌شیر و بو زامان کؤکده کی اوتللو و اونسوز ایتیر و دگیشیر و سؤزجوگون کؤوده‌سی ده بوکولور. نورنک فارسجادان:

داشتن ... ندمار
ساختن ... می‌سازم
یالودن ... می‌یالایم
گوزولدوگو کیبی، بورادا بوکوم و چکیم چوخ ایتدایی فورمادا و قانونسوزدر. بو دیلرده ناقص اکلمه‌ده واردیر.
یئله کی سون اکلر کؤکه و یا گؤوده‌یه یاپیشاراق، سؤزجوکلر تۆرده ییلر.
یونانجا، آلمانجا، فرانسیزجا، فارسجا و هیند – اوروپا قوندارما آدی ایله تانینان دیللر ناقص بوکوملو دیلر نندیرلر.
بو دیلرین آن ییتیرسیلری اترمنیجه، توخارجا، سئدجا، کوردجه و تالیسجادیر.

(ب) کامل بوکوملو دیلر
بو دیلر، کؤکدن بوکوملودرلر. بو دیلره، فارس دیلیچیلری قالی دیلرده دئمیشلر.
بو دیلرده سؤزجوک بوکومونه قانون حاکمیدیر. نورنگین، فغین کؤکو باشقالاشماقلان، دیله جوره – جوره آناملار ایچون، بیلر قانون اساسیندا، دگیشیک و مختلیف فورمالار یاراتیر.

نورنک عربچه‌دن:
خرج ... اخراج، تخرج، استخراج و غیره
یونون حامی – سامی ادی ایله تانینان دیللر، اوجمه‌دن عربچه کامل بوکوملو دیلردیلر.
هانبئله آکادجا، عبرانیجه، سوربانیجه، آرامیجه و اوقاریتجه‌ده بو دیلردن سایلیرمیشلار.
بو دیلرین چوخو نولموشلر.

اکلمه‌لی دیلر
بو دیلره التصافی، بیئتیشیمی، باغلاتیلی و چکیملی – بوکوملو دئییلیر.
– بوکوملو دیلرین کی دیلرین ان یشنگین، قانونلو و گنیش دیللردیلر.
بو دیلرده، کؤک هیچ زامان دگیشمز. یونا گوره بو دیلره کؤک کلمه ده دئییلیر.
یعنی کؤکله اکلر آرتیریلاراق، یئنی سؤزجوکلر یاراتیر. بو دیلر نون اکللی و یا سون اکللی و یا نون اکللی – سون اکللی اولاییلرلر.
همده بو دیلرده اسم، ضمیر و فعللرده چکیم و جمله بیجیمینده موسیقیلی بوکوم واردیر.

نورنک تورکجه‌دن:
گؤز ... کؤک
+ه ... گؤزه‌ل (اکلمه)
پ + یم ... گؤزه‌لیم (چکیم)
پ+دیر ... گؤزه‌لیمدیر (بوکوم)
یتر اوزونده کی دیلر آراسیندان، ژاپون، کوره، فین، مجار، سامونیت دیلری و تورکجه‌میز اکلمه‌لی دیللردیلر.
اکلمه‌لی دیلر آراسیندان، تورکجه باشدا گندیر و یتر اوزونون ان یشنگین دیلی سایلیر.
یونا گوره بیر نجه بیلگین یئله ظن اتمیشلر کی تورکجه دونیا دیلیری نین آناسی سایلیر و بوتون دیلیری تورکجه‌دن آریلمیش سایرلازلار....

آردی وار

شاعران تبریزی و آذربایجانی

سلیمان امینی (امینی تبریزی)

سلیمان امینی (متولد پنجم اسفند ۱۳۰۱) که همچنین به امینی تبریزی نیز معروف است یک شاعر تبریزی دیگر است که همچنین در عین حال به امر خوشنویسی نیز مشغول بود. سلیمان امینی متولد شهرستان سراب بود. پدر وی، امین‌العلماء، و از بزرگان دینی سراب به شمار می‌رفت. به گفته خودش با اشعار حافظ و سعدی الفت گرفته و احساسات بسیار قدرتمندی در او ایجاد کردند. وی یکی از اعضای انجمن‌های ادبی تبریز بوده و حدود ۱۵ هزار بیت (غالباً غزل) سروده است. سبک اشعار وی عراقی بوده است. یکی از دوستان نزدیکی وی علی نظمی تبریزی بود که به گفته او فردی بسیار خوش‌صحت و مهربان و فروتن و وفایشه و پاک‌اندیشه است. وی در یکی از نشست‌های ادبی کاخ جوانان تبریز در اثر سگتسه قلبسی درگذشت و پنجم اسفند سال ۱۳۵۴ در گورستان مارالان به خاک سپرده شده است. علی نظمی دیوان وی را گردآوری کرده و در سال ۱۳۵۶ به چاپ رساند. البته به گفته نظمی اکثر غزلیات دست نویس خودش از منزل مسکونی‌اش به سرفت رفته و پس از وفاتش نیز نتوانستند آن را پیدا کنند. از جمله آثار چاپ شده وی اشک در خون و گل‌های خودرو است که مقدمه‌ای از محمدحسین شهریار دارد. وی را همچنین از جمله شعرای مرثیه سرای ایران می‌دانند.

نور خدا (در مدح ولی عصر عج)

ناغیل

پادشاهلا پینه چی

بیر پادشاه اوز وزیرینی نوز برینه قویوب ، او بسری وزیر ی ابله تغیر لباس اولوب نولگه نی گزمگه چیخیر . ا یکسی ده درویش پالتاری گنیتیرلر که اونلاری تانینان اولماسین .شاه وزیر ی ابله آز گدیر چوخ گندیر یولدا بیر کیشیه راست گلیر . کبشی ابله سلاملاشیب باشلاییرلر گنتمگه ، گورور که کبشی ده اونلارلا گندیر . اودور که دئیر:– کبشی ابلدی که ، بیر بزده گندیریک گل یولا نردبان سلاق . کبشی دئیر:– درویش بابا ، بو یکه لیده یولا دا نردبان سالماق اولارمی ؟شاه کورور که ، کبشی اونون سوزینی باشا دوشمه دی . داهای اوستونی ورومور . یونلار گندیب بیر شهره چاتیرلار . کبشی دئیر : – درویش بابا بورا ییزیم شهریمیزدیر . ابلدی من گندیرم اونیمزه .شاه دئیر : قارداش ییزی بیر گنجه لیکه آلاّه قوناغی ساخلارسانمی ؟ کبشی مسجدی گوستریر که ، آلاّه قوناغی اورا گندیر . کبشی اونلاردان آریلیب گلیر انونیه . یولداکی احوالاتی قیزینا سویله ییر . قیز دئیر :– آتا گنت او درویشلری قونای گتیر . اونلار عقللی آداما اوخشاییرلار . کبشی دئیر :سن که اونلاری گورمه ییسن ، نه ییلیرسن که . عقللی آداما اوخشاییرلار ؟ قیز دئیر :اونلار سنه دئینده گل بو یولانردبان سلاق . دنمک ایسته بیرمیش که گل یولی صحبت انده – انده گننک . سن اونون سوزونی باشا دوشمه ییسن . قیز نه قدر انله بیر آتاسی اونلاری انونیه چاغیرماق ایسته میر . اودور که قیز دئیر :– آتا غریب آدامدیلار . هیچ اولماسا بیر آز خورک حاضرلایم آپار وئر ییتیلیر.قیز بیر تهر آتاسینی راضی سالیر . بیر پوشاق دولما . بو توو تندیر چورگی . بیر قاب دا سود وئریر که ، آپار وئر . قوناقلارا منیم آدمیمان دئیه رسن که . قیزم دئیر آی بوئودیر . اولدوزلار چوخخودر . سایا ییلمدیم . دریدا آغزینجان دولودور . سورا اونلار نه دنسه لر گلیم منه دئیه رسن . کبشی خورگی آپاراندایولدا آچیب دولما ابله چورکین یاری سینی به ییر ...

پادشاهان ترک ایران ایلیخانیان

ادامه از شمارهٔ قبل...

به‌طوری که گذشت هشت سده، هیچ گونه تغییری در خلق و خوی و رفتار معیشتی و اجتماعی آن‌ها پدید نیامورد، چنان‌که همچون هون‌های قدیم، در زیر چادرهای نمد یا در هوای آزاد بیابان‌ها سر می‌کردند و در کنار شتران، گوسفندان، و اسبان خویش عمر را سپری می‌کردند.
تموچین، سر کرده یک تیره از این اطراف با پیروزی بر اقوام مجاور، اندک‌اندک تمامی اقوام مغول را فرمانبردار ساخت و از جانب سرکردگان قبایل قوم قوزلبتای، خان بزرگ خوانده شد. او سپس با لقب چنگیز خان، در مدت زمانی کوتاه هیبت و خوشنوتش ماهیه وحشت تمامی نواحی مجاور شد، به عنوان خان محیط یا خان اعظم، فرمانروای همه این طوایف شد. به طوری که چندی بعد نیز قبایل اورات و قنقرات را فرمانگذار خویش کرد و بدین گونه خان اعظم سایر قبایل اطراف را به جنگ یا به صلح زیر فرمان خویش گرفت.

قتل فرستاده چنگیز به ایران و گریزناپذیری جنگ
چنگیز خان تجارت با شاه خوارزم را وسیله‌ای برای برقراری رابطه بین دو دولت ساخت. به‌طوری‌که نخستین سفیر سلطان خوارزم در جلوی

خوش آن روزی که دل‌ها را کند نور خدا روشن

شود از پرتو مهر و محبت دیده‌ها روشن
فروغ دانش و بینش جهان یکسر فراگیرد
طریق زندگی بگردد ز انوار هدا روشن
چو سینا سینه‌ی مردم ز هر قوم و ز هر ملت
شود ناگاه از نور جمال کبریا روشن
براندازد نقاب از روی زیبا شاهد عیبی
شود از فیض دیدار جمالش چشم ما روشن
نماند در همه عالم ز باطل هیچ آثاری
شود در دهر، مصباح حقیقت هر کجا روشن
رها گردد جهان از ظلمت ظلم ستمکاران
شود سرتاسر عالم از آن بدراللدجی روشن
شود مهر و محبت جانیشین کین و کدورت را
که در عالم شود مفهوم پیمان و وفا روشن
غبار کینه را بزدای از لوح دلت جانا
که تا بینی به مرآت درون وجه خدا روشن
یا تا می‌توانی دل به دست آور که می‌دارد

یکصد هزار لغات ترکی

در فارسی

ادامه از شمارهٔ قبل...

غازان و قازان وغرغز (معر) وغازغان = قازغان = قاز (قازماق = کندن) + قان (اک) = بسیار کتنده ، شکاف زمین ناشی از سیل ، دیگ (شاید بخاطر اینکه دیگها سابقاً چوبی بودند و داخل آنها با کنده کاری درست می شد) (۱،۲)

غازی = قازئز در ترکی سومری (=شکست دهنده خرد کتنده ، کتنده) (۲۰) و در ترکی معاصر مجازاً در معنای آدم پرمدعا و باد در دماغ استفاده می‌شود:قازئز آدم = آدم باد در دماغ ، قازیلاماق = باد در دماغ داشتن و نفس کش خواستن![؛] این کلمه با نفوذ در عربی بصورت‌های غامیش = غامیش و گمیش = قام (قامماق = زدن ، زدن بقصد کشت) + یش (اک) = وسیلهٔ دفاعی یا جنگی ، نی (که سابق وسیلهٔ دفاعی و جنگی بود) ، خیزران ، اسباب مزاحمت ، موی دماغ![؛] قمیش شدن = غامیش گذاشتن = مزاحمت

عجر = قجر = قاجار (م.م) ، فالگیر ، کولی ، آگاه ؛ عجرچی = دانا ، راه دان

غذاره = حربه ای شبیه شمشیر ولی پهن و سنگین ، پیکان پهن ، این کلمه نباید با غذاره در عربی که مؤث غبار (= بی وفا) است اشتباه گرفته شود (۱) ؛ اگر این کلمه ترکی باشد احتمالاً باید بصورت قادارا باشد و آن ، احتمال دارد که از مصدر قاداماق (= محکم بستن) و در معنی وسیله ای که به کمر می‌بندند باشد.احتمال دیگر آنست که از قادا (= خطر ، بلا) آمده باشد .
غلام = قولام = قولوم = قول (خدمت) + وم (اک ملکی و گاهی رتجیبیی) = خدمتکارم ، ترکیب غلام مانند خانم و بیگم (م.م) است ؛ قولوقچی = خادم ، قلق = خدمت کردن ، غلمان = غلام...
ادامه دارد

دروازه یکن به حضور خان رسید و بر ضرورت توسعه مناسبات تجاری بین مغول و قلمرو سلطان تأکید کرد و آن را لازمه توسعه مناسبات دوستانه و صلح آمیز اعلام نمود.در جریان سفر هیئت پانصد نفره بازار گاتی مغولان که از میان مسلمانان انتخاب شده بودند، قتل‌عام همگی این تاجار و سؤ تدبیرهای بعدی سلطان، جنگ بین دو کشور را اجتناب ناپذیر ساخت. در ابتدا این کاروان بازارگاتانی توسط حاکم شهر اترار در مرزهای شرقی امپراتوری خوارزمشاهیان به ظن جاسوسی مورد حمله قرار گرفته و دستگیر شدند. سپس چنگیز خان سه سفیر شامل دو مغول و یک مسلمان به درگاه علاءالدین محمد خوارزمشاه فرستاد با درخواست آزادی کاروان بازارگانان مغول و نیز قتل حاکم اترار به عنوان تنبیه. پادشاه دو سفیر مغول را سر تراشید و سر از گردن سفیر مسلمان جدا کرد و سر وی را به همراه دو سفیر مغول به نزد چنگیزخان بازگرداند. از طرفی خان مغول که از سؤ رفتار سلطان خوارزم به خشم آمده بود در ۶۱۴ ق/ ۵۹۶ ش/ ۱۲۱۷ م، به ایران لشکر کشید. طوری که بورش وحشیانه مغول، فرارمفتضحانه سلطان از مقابل وی، و رفتن از شهری به شهر دیگر را به‌دنبال داشت. ویرانی این تهاجم را چند برابر نمود.مغولان به هردیار که وارد می‌شدند به کشتار نفوس، غارت اموال و ویرانی کامل شهر و آبادی‌ها می‌پرداختند. به نحوی که در کوتاه مدتی ماوراءالنهر،خراسان و عراق عرصه کشتار و ویرانی مغولان شدومقاومت جلال الدین منگبرنی نیز

دروازه یکن به حضور خان رسید و بر ضرورت توسعه مناسبات تجاری بین مغول و قلمرو سلطان تأکید کرد و آن را لازمه توسعه مناسبات دوستانه و صلح آمیز اعلام نمود.در جریان سفر هیئت پانصد نفره بازار گاتی مغولان که از میان مسلمانان انتخاب شده بودند، قتل‌عام همگی این تاجار و سؤ تدبیرهای بعدی سلطان، جنگ بین دو کشور را اجتناب ناپذیر ساخت. در ابتدا این کاروان بازارگاتانی توسط حاکم شهر اترار در مرزهای شرقی امپراتوری خوارزمشاهیان به ظن جاسوسی مورد حمله قرار گرفته و دستگیر شدند. سپس چنگیز خان سه سفیر شامل دو مغول و یک مسلمان به درگاه علاءالدین محمد خوارزمشاه فرستاد با درخواست آزادی کاروان بازارگانان مغول و نیز قتل حاکم اترار به عنوان تنبیه. پادشاه دو سفیر مغول را سر تراشید و سر از گردن سفیر مسلمان جدا کرد و سر وی را به همراه دو سفیر مغول به نزد چنگیزخان بازگرداند. از طرفی خان مغول که از سؤ رفتار سلطان خوارزم به خشم آمده بود در ۶۱۴ ق/ ۵۹۶ ش/ ۱۲۱۷ م، به ایران لشکر کشید. طوری که بورش وحشیانه مغول، فرارمفتضحانه سلطان از مقابل وی، و رفتن از شهری به شهر دیگر را به‌دنبال داشت. ویرانی این تهاجم را چند برابر نمود.مغولان به هردیار که وارد می‌شدند به کشتار نفوس، غارت اموال و ویرانی کامل شهر و آبادی‌ها می‌پرداختند. به نحوی که در کوتاه مدتی ماوراءالنهر،خراسان و عراق عرصه کشتار و ویرانی مغولان شدومقاومت جلال الدین منگبرنی نیز

بیلیمجه

آماز اووماز ، یزده دوشسه سینماز : یاریاق

آیاغی وار نه باشی ، قیز یز آتا دوغدو ، هم آیاغی وار هم باشی : یومورتا ، تویوق

آتام آتالندی ، بنی (خال) قاتلندی ، قویروق بولاندی ، سو سِپه لندی :

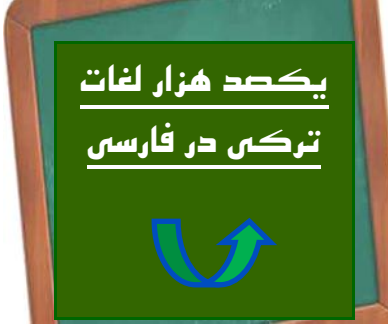
یاغیش

آتامین ییر دونو واردی ، قاتلاماق اولماز ، ایچی دولو بولدی ، سایماق اولماز : گؤی ، اولدوزلار

آنان جوتئدی ، آنان زینتادی : باشماق

آتاسی یشیکده ، اؤزو انشیکده گزَر : اوزوم

آتاسی قارا ، قیزی قیرمیزی ، اوغلو قیورجی قیورجی : اوجاق ، اود ، توستو

یکصد هزار لغات ترکی در فارسی

آتا بابا سوزلری

یهر گاه آتنن بلیننده گزه ره، گاه بیه سی نین(همشه سون بله گنمز).
گهی زین به پشت و گهی پشت به زین(همیشه در روی یک پاشنه نمی چرخد).

پندیلر ایچدیلمر مطلبه ینتیشدیلمر.

قصه ما به سر رسید کلاغه به خونه اش نرسید.

بئترین قولاغی وار.

دیوار موش دارد ، موش هم گوش دارد.

بیریمی دورد مین بییخمبره یالوارینجا بیر دانا آلالها یالوار.

به جای اینکه به بیست و چهار هزار پیامبر التماس کنی دست به دامن یه خدا شو.

ینکه باشتن یکه بلاسی اولار(قویونو اولان، قورددان قورخماز).

هر چه سر بزگر ، درد سر بیشتر(هر که باشی بیش برفش بیشتر)